

Iš rankraščinio palikimo

ALBERTAS GOŠTAUTAS R LIETUVOS ISTORIOGRAFIJA*

Edvardas Gudavičius

Profesorius emeritas, akademikas,
habituotas humanitarinių mokslų daktaras
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
Tel. 2 68 72 88
El. paštas: egudav@gmail.com

Stanislovas Lazutka

Profesorius habilituotas humanitarinių
mokslų daktaras
Vilniaus universiteto
Istorijos fakulteto Senovės
ir vidurinių amžių istorijos katedra
Tel. 2 68 72 97

Plačiojo Lietuvos metraščių sąvado istoriografijoje R. Jaso studija yra svarbiausia. Ji apibrėžė šio sąvado sudarymo chronologines ribas (1517–1525 m.)¹ ir pateikė svarbiausius argumentus, kad sąvadas buvo sudarytas Alberto Goštauto aplinkoje². Kartu nepamirština, kad visa minėto sąvado istoriografija paremta vien tekstologija, nes vienintelis jo žinomas rankraštis – Bychovco kronika – yra dingęs. O tai verčia atsižvelgti ir į kai kurias kitų autorių išvadas bei naujai išryškėjančius tekstologinius faktus.

Svarbus yra B. Florios nurodymas, kad Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraščio tekstas Bychovco kronikoje paimtas ne iš viduriniojo, o iš trumpojo Lietuvos me-

traščių sąvado³. Daug ką pasako J. Ochmańskio padaryta legendinės kunigaikščių genealogijos vardų analizė⁴. Atsižvelgiant į šias išvadas ir pripažįstant jų autorių prioritetą, vis dėlto reikia pažymėti, kad R. Jaso studija verčia suabejoti jų nurodoma chronologija, ypač skaidant Bychovco kroniką atskiromis dalimis. Taigi šiuo metu bene svarbiausias klausimas ir yra chronologija. R. Jaso argumentai apskritai tinka visai kronikos struktūrai, tačiau nedera nepaisyti naujų faktų, kurie šituos argumentus paremia.

Bychovco kronikos santykį su viduriniojo Lietuvos metraščių sąvado raidos etapais geriausiai parodo legendinė dalis. Čia įsidėmėtini du žinomi faktai. Vienas: Ališavo nuorašas, kurio datą žinome (1550 m.)⁵,

* Šis tekstas buvo parengtas 1990 m. „Mažvydo skaitymuose“ skaityto pranešimo pagrindu. Dėl įvairių aplinkybių konferencijos rinkiniui taip ir nepasirodžius, straipsnis liko prof. Edvardo Gudavičiaus archyve. Profesoriumi maloniai sutikus, skelbiame šį mokslinės vertės nepraradusį ir dažnai iš vienintelio mašinraščio cituojamą straipsnį. *Red.*

¹ Lietuvos metraštis. Bychovco kronika (toliau – LM). Vilnius, 1971, p. 30–37.

² Ten pat, p. 29–30, 37–38.

³ *Флоря Б. Н. О «Летописце Быховца» // Источники и историография славянского средневековья: Сборник статей и материалов. Москва, 1967, с. 137.*

⁴ *Ochmański J. Nad Kroniką Bychowca // Studia Źródłoznawcze. 1967, t. 12, s. 157.*

⁵ *Полное собрание русских летописей (toliau – ПСРЛ). Москва, 1980, т. 35, с. 12.*

yra vienas anksčiausių viduriniojo sąvado rankraščių. Antra: Krasińskio nuorašas atspindi seniausiąjį viduriniojo sąvado tekstą. Jame nėra legendinės dalies baigmės ir Birutės legendos, išliko didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraščio antraštė, ko jau nerandame kituose viduriniojo sąvado nuorašuose⁶. Krasińskio nuoraše, išvardijant Gedimino sūnus, nenurodoma jo duktė Ona ir jos ištekėjimo data (1320 m.)⁷. Tuo pasižymi ir trumpojo sąvado nuorašai⁸. Kituose viduriniojo sąvado nuorašuose šiuos dalykus jau randame⁹. Aptarti požymiai leidžia laikyti Krasińskio nuorašą jei ne pirminiu, tai bent esančiu arčiausiai pirminio viduriniojo sąvado teksto. Čia prisimintinas R. Jaso nurodymas, kad Lietuvos vardo kildinimą iš lotyniškų žodžių *litus* ir *tuba* jau randame Motiejaus Miechovitos „Traktate apie dvi Sarmatijas“, išėjusiam 1517 m.¹⁰ Ši „etimologija“ yra jau Krasińskio nuoraše¹¹.

Bene geriausiai apie viduriniojo sąvado raidą galima spręsti iš Hipatijaus metraščio vardų įterpimo legendinėje kunigaikščių genealogijoje. Krasińskio nuoraše randame Daumantą bei Traidenį genealogijos pabaigoje ir Švarną vienoje viduriniųjų jos grandžių¹². Švarnas čia, kaip ir kai kuriuose kituose viduriniojo sąvado nuorašuose¹³, yra Mingailos sūnus. Tačiau kitur Skirgaila (ar Treniota), Liubartas ir Piesmantas yra Švarno (ar jį pakeitusio

Skirmanto) sūnūs¹⁴, o Krasińskio nuoraše jų tėvu nurodomas nežinia iš kur atsiradęs Jomantas¹⁵. Kituose viduriniojo sąvado nuorašuose nerandame jau ir šios Jomanto liekanos. Vadinasi, pirminiame šio sąvado tekste Hipatijaus metraščio vardų būta tik paskutinėje genealogijos grandyje. Kad Daumanto ir Traidenio tikrai būta, verčia manyti nuoroda į „rusų kroniką“¹⁶. Beje, tai turi savo logiką, nes čia pradedama šnekėti apie realius įvykius (vokiečių atsikraustymą į Pabaltijį), galėjusius išlikti istorinėje tradicijoje. Kartu žvilgsnis į Hipatijaus metraštinę galėjo būti savotiškas bandymas suderinti fantastinę ir realiąją pasakojimo dalį.

Hipatijaus metraščio vardų įterpimas ankstesnėse genealogijos grandyse vyko ne vienu ypu. Pirmiausia atsirado Švarnas, kaip rodo Krasińskio ir Jevrejinovo nuorašai. Paskui Treniota, Erdvilas, Vykintas, Dausprungas, Živinbudas. Visus šiuos vardus jau randame Ališavos nuoraše, tačiau čia dar išlikęs Girmantas (Skirmantas) greta jį pakeitusio Erdvilo¹⁷. Panašiai ir su Živinbudu: jo sūnus yra Kukovaitis, tačiau Kukovaičio motina (Kerniaus duktė) Pajauta išteka dar už Giriaus, kurį turėjo pakeisti Živinbudas¹⁸. Vadinasi, Ališavos nuoraše liko akivaizdžių pakeitimo pėdsakų.

Antra viduriniojo sąvado raidos kryptis – teksto papildymai. Svarbiausi jų – legendinės dalies baigmė (ji susijusi su Albertu Goštautu) ir Birutės legenda. Apie antrąją kryptį kai ką galime spręsti iš Jevrejinovo nuorašo. Be anksčiau nurodytų intarpų, čia dar yra ir pasakojimas apie Algirdo žygį į

⁶ Jučas M. Lietuvos metraščiai. Vilnius, 1968, p. 74, 78; Гудавичюс Э. По поводу так называемой «диархии» в Великом Княжестве Литовском // Feodalisms Baltijas regionā. Rīga, 1985, lp. 38–39.

⁷ ПСРЛ, т. 35, с. 132.

⁸ Ten pat, p. 61, 85, 111, 115.

⁹ Ten pat, p. 97, 153, 181, 201, 222.

¹⁰ LM, p. 30.

¹¹ ПСРЛ, т. 35, с. 129.

¹² Ten pat, p. 130, 132.

¹³ Ten pat, p. 216–217.

¹⁴ Ten pat, p. 91, 148, 196.

¹⁵ Ten pat, p. 130.

¹⁶ Ten pat, p. 132.

¹⁷ Ten pat, p. 174–175.

¹⁸ Ten pat, p. 174.

Maskvą¹⁹. Iš Hipatijaus metraščio vardų čia terandame (neskaitant Daumanto ir Traidenio) tik Švarną. O kituose viduriniojo sąvado nuorašuose nėra pasakojimo apie Algirdo žygį. Iš to galėtume daryti išvadą, kad antrasis Hipatijaus metraščio vardų įterpimas vyko ne vienu metu su legendinės dalies baigmės, Birutės legendos ir Algirdo žygio įrašymu.

Bychovco kronikoje vyrauja vėlyvieji požymiai. Joje yra Algirdo žygio ir Birutės legenda bei legendinės dalies baigmė²⁰. Hipatijaus metraščio vardų požiūriu ji iš esmės nesiskiria nuo vėlyvojo viduriniojo sąvado varianto²¹. Kaip žinome, čia dar pridėtas interpas apie Mindaugą ir kitus jo amžininkus²². Nors Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraštis čia, kaip sakyta, remiasi trumpuoju sąvadu, jis irgi paredaguotas iš vėlesniojo viduriniojo sąvado teksto: minima Gedimino duktė Ona ir jos ištekėjimo data (čia 1323 m.)²³. Vadinasi, Bychovco kronika sujungia abi viduriniojo sąvado vėlesniųjų perredagavimų kryptis. Kartu ji leidžia pasakyti, kad šitie perredagavimai įvyko prieš ją surašant ar, kraštutiniu atveju, ją sudarant. Beje, Bychovco kronikoje Mindaugas yra Rimgaudo sūnus ir Živinbudo bei Kukovaičio palikuonis²⁴. Augustinas Rotundas irgi žino Rimgaudo sūnų Mindaugą, bet priskiria jį visai kitai genealoginei šakai: Mindaugas čia vedamas iš Kuno sūnaus Gimbuto²⁵. Šitie atvejai verčia manyti, kad mus pasiekė ne visi viduriniojo ir plačiojo metraščių sąvado variantai.

Viduriniojo sąvado legendinės genealogijos pradininkas Palemonas išliko ir plačiajame sąvade. Yra žinomi Ponto karaliai Palemonai, bet nėra aiškūs jų patekimo į Lietuvos istoriografiją keliai²⁶. Vargu ar galima kalbėti apie kokias nors Bychovco kronikos sąsajas su Gotfrido Čoserio „Kenterberio apysakomis“, tačiau dėl bendro vaizdo pravartu pažymėti, kad šio veikalo „Riterio pasakojime“, kur apdoroti graikų (pirmiausia Tesėjo) mitai, yra veikėjas Palamonas²⁷. R. Jasas išsiaiškino, kad Palemono perkėlimas į Atilos laikus Bychovco kronikoje remiasi Bergomezės „Pasaulio istorija“²⁸. Ši detalė verta dėmesio toliau tiriant platųjį sąvadą. Pirmajam Lietuvos Statutui skirtame „Pagrindime“ (1529 m.) Albertas Goštautas didžiajai kunigaikštieniui Bonai nurodo: „Ne be priežasties karalius Kazimieras niekad nepažkentė nei sutiko, kad šioje kunigaikštijoje kas nors būtų pakeista, bet norėjo, kad liktų pagal senovinius papročius ir tvarką, kurioje tiek amžių gyvendami, būtent nuo karaliaus Atilos laikų, ne tik savo ribas tuo nuo visų priešų apsaugojo, bet ir jas padidino bei išplėtė.“²⁹ Atilos idėja tuo būdu tampa dar vienu argumentu už Alberto Goštauto poveikį plačiajam metraščių sąvadui.

²⁶ LM, p. 193–194.

²⁷ *Chaucer Geoffrey. The Canterbury Tales. From the text of W. W. Skeat. New York, 1985, p. 22–79. Pagrindinis šio pasakojimo šaltinis – Dž. Bokačo novelė: Chaucer. Canterbury Tales / Tales of Canterbury / Ed. by A. K. Hieatt and C. Hieatt. New York, 1964, p. XIII.*

²⁸ LM, p. 192.

²⁹ *Acta Tomiciana (toliau – AT). Posnania, 1901, t. 11, p. 165: „Non sine causa rex Casimirus nunquam passus fuit vel nominari, aliquam mutationem fieri in isto ducatu, sed juxta antiquum morem et consuetudinem manere volebat, in quo tot saeculis permanentes, a temporibus scilicet Attilae regis, non solum suos fines ab omnibus hostibus tutalantur, sed etiam eos augebant et dilatabant.“*

¹⁹ Ten pat, p. 223.

²⁰ ПСРЛ. Москва, 1975, т. 32, с. 135–138, 140.

²¹ Ten pat, p. 128–131, 135–136.

²² Ten pat, p. 132–134; *Jučas M. Min. veik.*, p. 121.

²³ ПСРЛ, т. 32, с. 138.

²⁴ Ten pat, p. 129–132.

²⁵ *Jakubovskis J. Tautybių santykiai Lietuvoje prieš Liublino uniją. Kaunas, 1921, p. 86–88.*

Reikia susidaryti platesnį vaizdą apie Atilos vaizdinį. Motiejus Miechovitas „Lenkų kronikoje“ hunai ir Atila neminimi³⁰. R. Jasas atkreipė dėmesį, kad juos nurodo Motiejus Miechovitas savo „Traktate apie dvi Sarmatijas“³¹. Šiame traktate romėnų atėjimas į Lietuvą su Atila nesiejamas, kartojama Jono Dlugošo versija apie romėnų įkurtą Vilnių³². Motiejus Miechovitas pasako, kad vengriškai Atila vadinamas Etele (iš vok. Etzel), nurodo, kad jis sumušė romėnų vadus Materną ir Detriką, mini kariuomenės apžiūrą, Atilos maršrutą iš Galijos į Germaniją³³. Šituos faktus randame daugelyje pasakojimų apie Atilą, ne vien vengrų kronikose, bet Motiejus Miechovitas nuoroda į vengrus verčia pirmiausia išsiaiškinti jų pasakojimą apie hunus.

Dabar išlikusios vengrų kronikos skirstomos pagal jų santykį su vad. XIII a. sąvadu. Juo rėmėsi Simonas Kezietis, savo darbą parašęs tarp 1282 ir 1285 m.³⁴ XIII a. sąvadu rėmėsi ir vad. XIV a. sąvadas³⁵, nevestinas iš Simono Keziečio kronikos³⁶. XIV a. sąvadą perteikiantys rankraščiai skirstomi į Budos ir Iliuminuotosios (Morkaus Kaltiškio) kronikų šakas³⁷. Bene geriausiai XIII a. sąvadą perteikia Iliuminuotoji kronika³⁸. XIII ir XIV a. sąvaduose yra pasakojimas apie hunus ir Atilos žygius, jis fantastinis³⁹. Šis pasakojimas tapatus Simono Ke-

ziečio kronikoje ir XIV a. sąvado nuorašuose (Sambuko, Bratislavos kronikos)⁴⁰. Neprieštarauja tam ir kitos XIV a. sąvado kronikos (pvz., Miuncheno)⁴¹, jo perdirbiniai (Henriko Miugelniškio vokiškas vertimas ir lotyniškas eiliuotasis variantas)⁴² bei Iliuminuotoji kronika⁴³. To ir galima tikėtis, nes visos šitos kronikos kildintinos iš vieno archetipo⁴⁴. Visa tai rodo, kad pasakojimas apie hunus vestinas iš XIII a. sąvado.

Ne vienas požymis sakytų, kad pasakojimas apie hunus vengrų kronikose atsirado tik XIII a. sąvade, t. y. datuotinas ne anksčiau kaip XIII a.⁴⁵ Tai pasakytina ir apie sudėtingą vengrų kronikų perdirbinį, susidariusį veikiausiai XIII a. – vad. Vengrų–lenkų kroniką⁴⁶. Pažymėtina, kad visose šitose kronikose tarp Atilos nukariuotų žemių minima ir Lietuva. Šiandien sunku pasakyti, kiek visa tai paveikė Atilos siužeto atsiradimą Bychovco kronikoje. Aišku tik tiek, kad tai susiję su Albertu Goštautu. Aišku ir dar viena: legendinę Bychovco kronikos dalį nuo pat pradžios lėmė Alberto Goštauto nubrėžta schema. Šią dalį su Albertu Goštautu sieja tiek požymių, kad jo inspiraciją galime laikyti pakankamai įrodyta.

Alberto Goštauto poveikio požymių yra ir Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraščio intarpuose, t. y. antroje Bychovco kronikos dalyje⁴⁷. Tiesa, čia verčia kiek susimąstyti veikėjų nesutapimas. Bychovco kronikos aprašytame Žalgirio mūšyje

³⁰ *Mathias a Miechow. Chronica polonorum* (toliau – ChP). Cracovia, 1521, p. 10, 14 (nepag.).

³¹ LM, p. 37.

³² *Матвей Меховский. Трактат о двух Сарматиях*. Москва–Ленинград, 1936, c. 98; *Długosz J. Opera omnia*. Cracovia, 1876, t. 12, p. 473–474.

³³ *Матвей Меховский*. Min. veik., p. 79–80.

³⁴ *Scriptores rerum hungaricarum* (toliau – SRH). Budapestinum, 1937, v. 1, p. 132, 138.

³⁵ Ten pat, p. 134, 219, 227–228.

³⁶ SRH. Budapestinum, v. 2, p. 10.

³⁷ SRH, v. 1, p. 228; v. 2, p. 9–10, 89, 93.

³⁸ SRH, v. 1, p. 134.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ SRH, v. 1, p. 155–156, 267–269; v. 2, p. 23–24.

⁴¹ SRH, v. 2, p. 59–60.

⁴² Ten pat, p. 119–120, 240–242.

⁴³ *Die ungarische Bilderchronik*. Budapest, 1961, S. 84–85.

⁴⁴ SRH, v. 1, p. 228.

⁴⁵ Ten pat, p. 133–135.

⁴⁶ SRH, v. 2, p. 291–293; *Pomniki dziejowe Polski*. Warszawa, 1960, t. 1, s. 495–497.

⁴⁷ LM, p. 29, 35.

dalyvauja Jonas Goštautas⁴⁸, o Alberto Goštauto memoriale didžiąjai kunigaikštenei Bonai (1525 m.) – Petras Goštautas⁴⁹. Ši netikslumą kompensuoja tarpas apie Goštauto krikštą Algirdo laikais⁵⁰. Reikia nurodyti dar vieną požymį: Žemaitijos krikšto proga Bychovco kronikoje Vytautas pavadinamas antruoju Lietuvos apaštalu⁵¹, o Albertas Goštautas savo panegirikoje Žygimantui II, pridėtoje kaip Pirmojo Lietuvos Statuto įžanga, Vytautą greta Jogailos vadina Lietuvos krikštytoju⁵².

Bene centrinė Goštautų iškėlimo Bychovco kronikoje vieta yra Jono Goštauto veiklos, esant Kazimierui mažamečiam, aprašymas⁵³. Juo pradėdama trečioji kronikos dalis. Antrąją šios dalies pusę J. Ochmański laiko vėliau pridėtu kūriniu⁵⁴. B. Floria tiesiai teigia, kad nuo XV a. antrosios pusės Bychovco kronikoje neminimi Goštautai⁵⁵. Betgi reikia atsižvelgti į tai, kad esantys kronikoje praleidimai kaip tik sutampa su tomis vietomis, kur, tikėtina, turėtų būti Martyno Goštauto veiklos Kijeve ir Alberto Goštauto Naugarduke aprašymas⁵⁶. Šio trūkstamo teksto nuotrupos

rodo, kad jie kaip tik buvo minimi. „Ponas Martynas“ nurodomas kalbant apie Kafos vyskupo mirtį⁵⁷ (būdinga, kad Ambraziejus Kontarinis paliudija šitoki kijeviečių kreipimąsi į Martyną Goštautą⁵⁸). Totorių įsiveržimo 1505 m. aprašymo pabaiga, kurioje užsimenama apie Minską⁵⁹, kartojama Martyno Bielskio kronikoje⁶⁰. Bet prieš tai Martynas Bielskis aprašo, kaip Albertas Goštautas apgynė Naugarduko pilį⁶¹. Apie tai rašo Deodato Septynmečio Goštautų panegirikoje⁶². Taigi Goštautų žygdarbius atrandame ir Bychovco kronikos pabaigoje. Beje, sustiprinantį akcentą visam tam dar suteikia Bychovco kronikoje ir Deodato panegirikoje išryškėjusi Voložinio kunigaikščių pasikėsinimo į jaunąjį Kazimierą paralelė⁶³.

Visi šitie duomenys leidžia Bychovco kroniką laikyti vientisu, Alberto Goštauto inspiruotu kūriniu ir patvirtina R. Jaso išvadas bei jo nustatytą chronologiją. Galima dar nurodyti paralelę tarp Bychovco ir Motiejaus Miechovitos kronikų, taip pat

⁵⁷ Ten pat, p. 163: „Y buduczy iemu w pana Martyną za stołom.“

⁵⁸ *Klimas P.* Ambrosio Contarini Venecijos ambasadorius Lietuvoje (1474–1477) // *Praeitis*. 1933, t. 2, p. 173.

⁵⁹ ПСРЛ, т. 32, с. 170: „творасзе mesto Menskeio“.

⁶⁰ *Bielski M.* Kronika polska. Warszawa, 1830, s. 84: „A Machmetkierey miasta Minska dobył, tylko zamku nie.“

⁶¹ Ten pat: „skąd z więzniąmi i z dobytkiem nazad sie wrocil ku Nowogrodku: acz ku zamku Nowogrodzkiemu nie mogli nic uczynic, ktory Gasztold osadzil był dobrze, y wycieczki czynil na Tatory.“

⁶² *Lazutka S., Gudavičius E.* Deodato Septenijaus Goštautų „Panegirika“ // Lietuvos istorijos metraštinė. 1976. Vilnius, 1977, p. 83: „Vbi sub famate memorie rege Alexandro, dum sua clemencia fuit palatinus nouogrodensis, eo tempore hostium paganorum Tartarorum venerant nonaginta millia et castrum Nouogrodek obsidioni enixerant, eius clemencia castrum dominicum a tali potente hoste protexit.“

⁶³ Ten pat, p. 82–83, 86.

⁴⁸ ПСРЛ, т. 32, с. 150–151.

⁴⁹ АТ. Posnania, b. m., t. 7, p. 265: „Praeaus meus Petrus etiam palatinus vilmensis, quantum meruit de Sermo et bellicosissimo rege Wladislao Jagiello et Mg. duce Alexandro Vitowdo, id clare historie de magno Pruthenorum conflictu demonstrant, in quo erat dux belli, vir strenuissimus.“

⁵⁰ ПСРЛ, т. 32, с. 139–140; LM, p. 226.

⁵¹ ПСРЛ, т. 32, с. 151: „y wsiu Zomoyt kazał chrystyty z wery pohanskoie u weru chrystyanskuuii, y wsiu zemliu Zawelskuui ochrestyl, y kosterow mnoho postawil, y dla toho nazwan iest Witolt wtory apostol boży...“

⁵² Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, 804, l. 1.

⁵³ ПСРЛ, т. 32, с. 157–160; *Флоря Б.* Min. veik., p. 140.

⁵⁴ *Ochmański J.* Min. veik., p. 161–162.

⁵⁵ *Флоря Б.* Min. veik., p. 141.

⁵⁶ ПСРЛ, т. 32, с. 163, 170.

paremiančią R. Jaso teiginį apie pastarosios panaudojimą, nes šis panaudojimas retai kur pasireiškia akivaizdžiai⁶⁴. Tai pasakojimas apie Žygimanto I nužudymą. Viduriniajame metraščių sąvade tekonstatuojamas pats šis faktas⁶⁵. Jonas Dlugošas pasakoja apie Joną Čartoriskį ir didžiojo kunigaikščio klausomas mišias⁶⁶. Joną Dlugošą perpasakoja Motiejus Miechovita, bet įterpia pasakojimą apie prijaukintą lokę⁶⁷. Šį pasakojimą randame ir Bychovco kronikoje⁶⁸. Šitaip aiškėja Bychovco kronika – kaip vientiso plano, padiktuoto, be abejo, Alberto Goštauto, kūrinys.

Kas buvo Lietuvos istoriografija iki viduriniojo metraščių sąvado? Trumpasis sąvadas mechaniškai jungė kelis naujausios istorijos pasakojimus, sugretintus su rusų metraščių santraukomis. Pirmas bandymas „sukurti“ senąją Lietuvos istoriją, kurį matome Krasińskio nuoraše, dar nepateikė vieno ištisinio pasakojimo, nes dar nebuvo organiškai sujungta legendinė dalis su Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraščių. Šiandien dar negalime pasakyti, kuriam viduriniojo sąvado perredagavimo etape tikrai ištraukė Albertas Goštautas. Tačiau yra aišku, kad būtent jo iniciatyva atsirado šis organinis ryšys – legendinės dalies baigmė. Taigi Alberto Goštauto indėlis kuriant ištisinę Lietuvos istoriją yra didelis.

Kodėl nebuvo patenkinama viduriniuoju sąvadu? Jo išbaigimas buvo ne kas kita kaip prisitaikymas prie esamos padėties. Kaip rodo Bychovco kronikos atsiradimas, ši padėtis Alberto Goštauto nepatenkino.

⁶⁴ LM., p. 20, 37–38, 168, 191, 240, 241, 265, 298, 301, 303–308, 311–313, 316, 326, 333.

⁶⁵ ПСРЛ, т. 35, с. 143, 190, 211, 232.

⁶⁶ Długosz J. Opera omnia. Cracovia, 1877, t. 13, p. 919–620.

⁶⁷ ChP, p. 309.

⁶⁸ ПСРЛ, т. 32, с. 156.

Vidurinisysis sąvadas neįvertino visuotinės istorijos bent jau tuo lygiu, koku ji pateikia gretimų kraštų istoriografija. Lietuvos „aukso amžių“ – Vytauto laikus apibūdino tik nesulietas su istoriniu pasakojimu literatūrinis kūrinys „Vytauto panegirika“. Atskiri XV a. pabaigos–XVI a. pradžios žinių įrašymai nedavė galutinio to meto naujausios istorijos vaizdo. Visa tai turėjo padaryti platus metraščių sąvadas (Bychovco kronika).

Bergomezės veikalas ir Vengrijos istorija leido Albertui Goštautui padaryti jo laikams sensacingą atradimą: perstumtas į Atilos laikus Palemono atvykimas susiejo Lietuvos ir visuotinę istoriją. Lenkijos istoriografija (daugiausia remtasi Motiejumi Miechovita) suteikė regiono istorinių įvykių perspektyvą. Maža to, ji parodė, kaip kaimynai žiūri į lietuvius, kaip vaizduoja santykius su jais sau palankiu būdu. Nereitai kalbama apie antilenkišką Bychovco kronikos tendenciją. Kas be ko, bet ne vien tai buvo Alberto Goštauto tikslas, gal tiksliau – pagrindinis tikslas. Pastarąjį galima apibūdinti kaip savo tautinės vertės pajautimą. Romėnų kilmė yra ne šiaip sau pradinis pasakojimo taškas, kaip viduriniajame metraščių sąvade. Lietuviai visada atsimeina, kad jie „seni romėnų bajorai“. Tai pabrėžiama aptariant tokį aktualų dalyką kaip bajorų herbus. Algirdo žygis į Maskvą įtraukiamas ne vien kaip senų pergalių reminiscencija. Juk Algirdas pakilo į žygį todėl, kad buvo nei iš šio, nei iš to užpultas. Šitaip Lietuvos ponija ir bajorija suprato XVI a. karų su Rusija priežastis ir šitaip tą supratimą įkūnijo vaizduodama praeitį. Į lenkų sau priskiriamą Žalgirio pergalę buvo atsakyta šios pergalės priskyrimu vien lietuviams. Nepamirštas ir Vytauto karūnacijos klausimas. Todėl Bychovco kronika yra ne tik istorinės, bet ir tautinės savimones išraiška.

Istorija visuomet buvo politikos tarnaitė. Bychovco kronikos negalima vertinti atitrauktai nuo kitų Alberto Goštauto kūrinų, nuo jo veiklos. Ne vienoje vietoje esame nurodę šiuos kūrinis arba pasirėmę juos nurodančiais autoriais. Ir visame tame Albertas Goštautas nepamiršo išaukštinti savo giminės. Jo akimis žiūrint, Lietuvos istorija buvo Goštautų istorija.

Platusis metraščių sąvadas buvo labai svarbus žingsnis Lietuvos istoriografijos raidoje. Juo dar nebuvo pavyta kaimynų istoriografija, bet atstumas iki jos gerokai sumažėjo. Rusijoje Maskvos sąvada buvo didinami mechanškai ir dar nebuvo pasiekę didžiulių

metraščių, atsiradusių XVI a. viduryje, lygio. Lenkai nesugebėjo tęsti titaniškosios Jono Dlužošo tradicijos. Motiejaus Miechovitos ar Bernardo Vapovskio kronikos – daugiausia vien faktų išvardijimas. Pabaltijo vokiečių istoriografija davė Senąją ir Naująją didžiųjų magistrų kronikas. Tai labai kruopščios, apibendrinančios kompiliacijos, bet neišsėnančios iš kronikinio žanro ribų. Bychovco kronika nėra tiek išsami, gal kai kuriam šių darbų negali prilygti ir savo nuoseklumu. Tačiau vienu atveju ji jiems visiems tikrai lygiavertė – savo konceptualumu.

Kaip matome, čia dideli nuopelnai priklauso Albertui Goštautui.

ALBERTAS GOŠTAUTAS UND DIE LITAUISCHE HAGIOGRAPHIE

Edvardas Gudavičius, Stanislovas Lazutka

Zusammenfassung

Die grösste Bedeutung in der Historiographie der Bychowiec-Chronik (der erweiterten Kompilation der litauischen Chroniken) hat die Forschung von R. Jاسas. Hier sind die Chronologie der Chronik (1517-1525) und der Kreis von A. Gastold, als ihr Schöpfungsraum, bewiesen. Leider ist die Chronikhandschrift verlorengegangen. Infolgedessen gehen alle Schlussfolgerungen nur aus dem Text der Chronik hervor. Darum sind von Bedeutung auch die neuen Tatsachen, welche die Schlussfolgerungen von R. Jасas bestätigen.

In der Begründung des 1. Litauischen Statutes, welche ist von A. Gastold für die Grossfürstin

Bona geschrieben (1529), ist die Rede über den Anfang der litauischen Geschichte von den Zeiten des Hunnenkönigs Etzel (Atila). Gerade wurde in der Bychowiec-Chronik „die Ankunft der Römer in Litauen“ von den Zeiten Neros zu den Zeiten Etzels übertragen. Wir bekommen noch eine Tatsache, welche die Schlussfolgerungen von R. Jасas bestätigt. Ausserdem erzählt man über die Gastolden auch in dem letzten Teile der Bychowiec-Chronik, wie zeigt es eine Analyse ihrer Weglassungen. So können wir der Meinung, daß dieser Teil später geschrieben wurde, nicht folgen.

Įteikta 2009 05 04

Parengta skelbti 2009 05 15